

Preglednica 6

1815—19	66 g
1820—24	100 g
1825—29	107 g
1830—34	82 g
1835—39	91 g
1840—44	88 g
1845—49	68 g
1850—54	58 g

Povprečna petletna septembrska teža navadnih žemljic po pol krajcarja v gramih

Od soržnika ali posevnika je bil navadni pšenični kruh približno za polovico dražji. Kadar je torej stal kilogram najcenejšega kruha 4 kr, je stal kilogram navadnega pšeničnega kruha 6 kr in se je za goldinar dobilo 10 kg takega kruha. Navadne žemlje so stale prav toliko kot navaden pšeničen kruh. Ob ceni 6 kr za kilogram takega kruha je tehtala navadna žemlja za pol krajcarja 83 gramov (nekako 4 lote in 3 kvinte), velika žemlja za krajcar pa 167 gramov. Povprečno petletno septembrsko težo navadnih malih žemljic za pol krajcarja nam kaže preglednica 6. Najmanjše septembrske žemljice v vsem obdobju so bile leta 1855 s 35 grami, največje leta 1825 s 138 grami.

Boljši pšenični kruh iz cvetne moke je bil približno dvakrat dražji od najcenejšega kruha (192 % 1825, 205 % 1830, 206 % 1831,

213 % 1820). Po enaki ceni so se prodajale boljše žemlje. Kadar je torej stal kilogram najcenejšega kruha 4 kr, je bil pešenični kruh iz cvetne moke po 8 kr. Za goldinar se je torej dobilo 7 1/2 kg.

Meso je bilo navadno trikrat do štirikrat dražje od najcenejšega kruha. V posameznih letih so bile te razlike tudi dosti manjše. V času izredne draginje kruha, kakor smo videli, je bila ta razlika prav malenkostna.

OPOMBE

1. Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJ, mesto Ljubljana, Reg. I/219, 304, 438, 574; razen v začetku so objavljali te razglase tudi v Laibacher Zeitung okrog prvega vsakega meseca. — 1a. Vlado Valenčič: Žitna trgovina na Kranjskem in ljubljanske žitne cene od srede 17. stoletja do prve svetovne vojne, Ljubljana 1977 (Razprave SAZU, razred za zgodovinske in družbene vede X, 4), str. 118 (358). — 2. Wilhelm Lippich: Topographie der k. k. Provinzialhauptstadt Laibach, Laibach 1834, str. 91. — 3. Poleg dela, navedenega v naslednji opombi, glej zlasti Ivo Pirkovič: Netek v zgodovini in bajki, Naša sodobnost 7, 1959, str. 811—827 in tam navedeno literaturo. — 4. Josip Mal: Zgodovina slovenskega naroda, str. 504—506. — 5. Po sliki v Malovi Zgodovini, str. 509. — 6. Zgod. arhiv Ljubljana, kot v op. 1, fasc. 574, fol. 240. — 7. Prav tam.

ZLET »SVOBOD« V CELJU IN NJEGOV ODMEV V ČASOPISJU

TATJANA CEPIC

Ob petnajsti obletnici svojega delovanja — 7. julija 1935 — je pripravila centrala delavskega izobraževalnega društva »Svoboda« v sodelovanju s svojimi podružnicami velik zlet svojih članov v Celju. Celje je bilo izbrano zaradi svoje močne tradicije delavskega središča pa tudi zaradi ugodne geografske lege. O celjskem delavskem gibanju je socialdemokratski časopis »Delavska politika« zapisal, da sodi celjsko okrožje med najaktivnejša delavska okrožja: redkokje je delavsko gibanje tako močno razvito in ima tolikšen vpliv kot prav v Celju in njegovi okolici. Zanimivo je, da nacionalistični val predlanskim v Celje ni mogel prodreti: rdeče organizacije so tiste, okoli katerih se zbirajo delavci. Za vse to se moramo zahvaliti požrtvovalnim sodrugom celjskega okrožja,

njihovi marljivosti in idealizmu. Zato je tudi prav, da se prvi zlet »Svobode« vrši prav v Celju, da dá tamošnjemu gibanju novih pobud in novega elana.¹ Nadalje našteva podružnice v okolici Celja in pripominja, da se bo v kratkem pridružilo številnim že obstoječim še troje novih v Trnovljah, Ostrožnem in v Vojniku. V različnih strokovnih organizacijah je bilo organiziranih v Celju preko 2000 delavcev, najmočnejše v Zvezi kovinarskih delavcev.

Vseslovenski zlet sta pripravljali dve strani: uradno so ga organizirali v Svobodini Centrali socialdemokrati, nanj pa so se pripravljali tudi komunisti, ki so imeli močne pozicije v skoraj vseh podružnicah. Socialdemokrati so želeli izkoristiti zlet za zahtevo po obnovitvi socialistične stranke pod no-

vim imenom Socialistična zveza delovnih ljudi, ki je bila ukinjena s šestojanuarsko diktaturo, komunisti pa so želeli usmeriti množice v demonstracije proti fašistični nevarnosti in za zahteve po demokratičnih svoboščinah.

Šestojanuarska diktatura je močno udarila po Komunistični partiji Jugoslavije in uspelo ji je zelo omrtvičiti njeno delo. Večina partijskih kadrov je bila po zaporih, v največji meri pa je krivdo za to stanje nosilo takratno partijsko vodstvo v tujini zaradi napačnih direktiv in nepoznavanja razmer v domovini. Partija je začela oživljati v letih 1931, 1932 in ta leta pomenijo tudi prelom v smeri njenega delovanja. Svojo pot je začela z novim vodstvom, v globoki ilegali, počasi, vendar vztrajno, ob marljivem delovanju tovarišev, ki so se vrnili v tem času iz zapora. Obnavljanju partijske organizacije v Sloveniji sta se takoj po vrnitvi iz zapora najbolj posvetila Boris Kidrič in Edvard Kardelj. Ustanovljen je bil tudi prvi Pokrajinski komite za Slovenijo. Miha Marinko navaja, da je obenem partijska organizacija vzpostavila solidne postojanke tudi v URS sindikatih. »V tem pogledu je opravil pomembno delo zlasti tovariš Leskošek, ki je bil tedaj funkcionar kovinarskega sindikata in ‚Strokovne komisije za Slovenijo‘ in je kot tak po eni strani neposredno organiziral množične delavske akcije, po drugi strani pa ustvarjal partijske zveze z borbениmi delavci v sindikalnih organizacijah in pomagal osvobajati sindikate oportunističnega vpliva in vodstva.«² Obnovljena partijska organizacija v Sloveniji si je zastavila dve nalogi: prvič, povezati se z ljudskimi množicami širše, voditi in stopnjevati njihovo borbo tako za njihove ekonomske zahteve, kakor neposredno proti monarhofašistični diktaturi, in drugič, marksistično osvetliti ekonomske, družbene, politične in kulturne probleme v Sloveniji.³

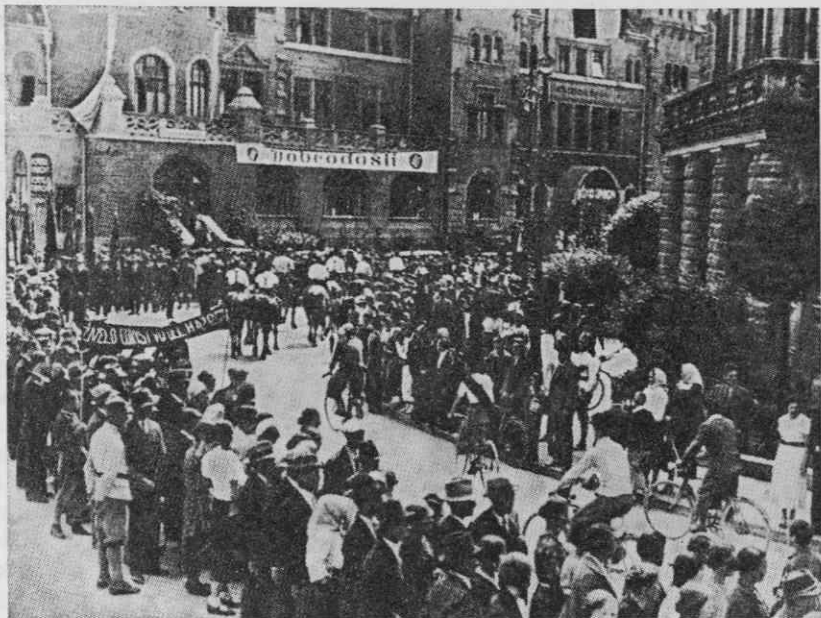
V skladu s temi načeli so začeli komunisti uporabljati vsa legalna sredstva za popularizacijo marksistične teorije med slovenskim narodom. Pokrajinski komite je leta 1934 organiziral konferenco v Goričanah, katere se je udeležil tudi Josip Broz kot predstavnik CK KPJ. Med drugim si je zadala konferenca nalogo usmeriti partijo na »ustvarjanje enotne fronte delavskega razreda in na enotno demokratično gibanje ljudskih množic proti diktaturi, za demokratične in nacionalne pravice«.⁴ Obenem je konferenca v Goričanah dala tudi osnovo za ustanovitev nacionalnih komunističnih partij Slovenije, Hrvaške in tudi Makedonije v okviru KPJ.

Uspeh, ki ga je dosegla Partija s svojim delovanjem med delavskimi množicami, pa najbolje kaže zlet »Svoboda« v Celju.

Organizirane priprave na zlet so se začele že v začetku leta 1935, od maja 1935 dalje pa so se v slovenskem časopisju vrstila razna obvestila o zletu. Priprave je najbolj budno spremljala »Delavska politika«, časnik socialdemokratov. Obvestila so zavzeto pozivala delavstvo, naj se udeleži zleta in s tem pokaže svojo zavednost in svojo moč. O tem najbolj značilno govori članek v socialdemokratskem »Delavcu«: »Vsi se spominjamo iz zgodovine naših velikih taborov, na katerih se je zbiral slovenski narod, da je manifestiral svoj materinski jezik in da je glasno in mogočno izrazil svojo željo in zahtevo po narodni svobodi in samostojnosti. Danes smemo povsod govoriti, pisati, peti in se učiti v materinskem jeziku. Prišlo pa je nad naše ljudstvo novo gorje, gorje neusmiljenega kapitalističnega izmozgavanja, ki spreminja delavca v berača, uradnika v potepuha, obrtnika v najslabše plačnega delavca, kmeta v proletarca, mladino v ljudi, ki so obupali nad življenjem, še preden so začeli živeti.

Naša zemlja rodi kakor prej, rokodelci so spretni in marljivi kakor vselej, tovarne obratujejo, število delovnih rok se je pomnožilo — v zadovoljstvu bi morali živeti, pa umiramo v pomanjkanju. Zakaj? Samo zaradi tega, ker je kapitalizem zaslužnil narod, ker hoče delati zase neomejene dobičke in še namenoma ustvarja revščino, da bi ljudje začeli delati zastonj, kakor so v davnih časih delali sužnji. Temu se da, mora napraviti konec. Delovno ljudstvo se mora predramiti, se mora zbrati in povedati, da tako ne gre več dalje. Pred vso javnostjo mora to povedati. Zato priredi delavska kulturna zveza ‚Svoboda‘ za Jugoslavijo v nedeljo, 7. julija t.l. v Celju velik zlet vseh ‚Svobod‘. Zlet, ki naj se spremeni v pravi tabor delovnih množic mest in vasi, bo manifestacija za delavsko kulturo in za tesnejše sodelovanje našega kulturnega in strokovnega poleta...«⁵

Ta borbeni članek prikazuje razredno razpoloženje med slovenskim delavstvom. Delavcem je prekipelo ob neprestanem brezobzirnem izkoriščanju in veliki brezposelnosti, ki je bila posledica hude svetovne gospodarske krize. Ta najhujša gospodarska kriza kapitalizma do tedaj, ki je izbruhnila oktobra 1929 v Združenih državah Amerike in se hitro razširila v Evropo, je kot članico Male antante hudo prizadela tudi Jugoslavijo. V njej sta imeli največ vloženega ka-

Začetek spreveda po Celju

pitala Francija in Anglija, ki sta bili dolžnici ZDA. Posledice krize so prizadele delavce, kmete in nekatere malomeščanske sloje. Brezposelnost se je širila. Največ brezposelnih je bilo leta 1933, kar 27.987, kar je predstavljalo 27 % vseh zaposlenih v Sloveniji. Če bi upoštevali še dotok nove delovne sile, pogojene po naravnem prirastku in propadanje kmeta, bi bila številka mnogo višja, leta 1934 približno 44.688.⁶

V naslednjih letih se je ponovno začel počasen dvig gospodarstva. Število odpuščenih delavcev ni več doseglo števila iz leta 1933, vendar je še nadalje ostajalo visoko. V teh letih so delavske družine stradale in delovanje javne borze, ki je izplačevala podpore iz lastnih sredstev, še zdaleč ni moglo zadostiti vseh potreb. Če pri tem težkem ekonomskem položaju prištejemo še politično krizo in pritisk šestojanuarske diktature, ki se je z vsemi sredstvi nasilja trudila zadušiti vsak odpor naprednih sil, vidimo brezupnost položaja delavskega razreda. Razbita je bila tudi komunistična partija, ki pa je bila edina realna sila, ki bi bila, seveda sama močna in strnjena, sposobna povezati delavstvo in vse napredne družbene sile v enotno fronto.

Položaj pa se je začel spreminjati od leta 1933. Komunistična partija je bila na poti konsolidiranja, utrjevala je svoje sile in komunisti so začeli aktivno sodelovati v legalnih delavskih organizacijah, posebno še po prelomni partijski konferenci v Goričanah leta 1934. Podkrepljeni z marksistično teorijo in spoznanji iz življenja, so začeli njena

načela izvajati v praksi. Prvi vidni znaki delavskega stopanja na plan in uspešnega delovanja komunistov so se izrazili v stavkovnem valu, ki je zajel vso Slovenijo v letih 1935, 1936 in ki je pokazal enotnost delavskega razreda. Uspele stavke so delavcem močno dvignile samozavest in okrepile njihovo revolucionarnost. Prebujanje delavskega razreda in vpliv Partije na njegovo miselnost in življenje pa je odseval zlet v Celju, ki je prestrašil oblasti in jih opozoril, da bodo morale od tega trenutka dalje računati na strnjene delavske vrste kot na močan dejavnik v življenju Jugoslavije. Obenem je zlet razgalil lažne obljube režima in Stojadinovićeve vlade o uvedbi demokracije v javno življenje.

ZLET

Celjski pripravljalni odbor je uspešno opravil vse potrebne priprave za zlet 7. julija 1935. Že navsezgodaj zjutraj so se začele zgrinjati množice ljudi v Celje. Posebni vlaki so pripeljali svobodaše z Jesenic, iz Kranja, Ljubljane, Maribora in Prevalj. Mnogi iz bližnjih krajev so se pripeljali z lepo okrašenimi vozovi, celo na konjih, nekaj udeležencev iz revirjev pa je prišlo peš čez Mrzlico. Vsi vlaki so bili slovesno okrašeni z zelenjem, spletenim v vence. Udeležence so na celjski postaji pričakali gostitelji, ki so jih nato vodili na vnaprej določene izletniške točke (kopanje v Savinji, obisk celjskega Starega gradu, izlet na Miklavžev hrib, promenada po celjskem parku s koncertom železničarske godbe, športne prireditve na Glaziji...). Od

desete ure dalje so bili na različnih krajih koncerti delavskih godb, katerih je prišlo v Celje kar dvanajst. Celjski župan dr. Goričan je pozval Celjane, naj izobesijo po hišah zastave, kar je še dodatno pripomoglo k slovesnosti zleta.

Vodstvo zleta je odklonilo pomoč policije, ki je želela pomagati pri vzdrževanju prireditve, prireditelji so sami prevzeli odgovornost za red, za kar so skrbeli Svobodini redarji. Sprevod članov Svobode je krenil skozi mesto, pri čemer so jih pozdravljali Celjani, ki so svobodašem napravili špallir. Na začetku spreveda je jahalo enajst konjenikov, med njimi tudi Bratko Kreft. Za njimi so se zvrstili kolesarji, katerih kolesa so bila prepletena z rdečimi trakovi. Oblast organizatorjem ni dovolila v sprevodu nositi rdečih zastav, vendar so si prireditelji pomagali tako, da so manifestanti pozdravljali z rdečimi papirnatimi zastavicami. V sprevodu so bili tudi društveni prapori, za katere so dobili organizatorji dovoljenje od oblasti šele po dolgem prepričevanju. Nosili so jih stari delavski borci. V sprevodu so korakale tudi številne delavske godbe iz različnih krajev in delavski pevski zbori, ki so prepevali delavske pesmi, tako domače kot internacionalne.

Številni udeleženci so nosili transparente s kulturnimi in političnimi gesli ter vzklikali v pozdrav sovjetski Rusiji, Leninu in proti fašizmu, terorju.

Parada, ki je trajala več kot eno uro, se je končala na športnem igrišču Glazija. Uradno so bili predvideni trije govorniki: predsednik Zveze Svobod prof. Bogo Teply iz Maribora, Alojz Sedej in vodja jugoslovanskih socialdemokratov dr. Živko Topalović iz Beograda. Po govorih naj bi bil kulturni del zleta. Predsednik Teply je orisal zgodovino dela »Svobode« in delovanja njene predhodnice »Vzajemnosti« ter naštel uspehe delavstva v vseh letih njenega delovanja. O kulturi, meščanski in delavski pa je dejal, da danes meščanski razred zapušča prapor kulture, ko je že prej iz profitarskih razlogov poteptal vsa velika gesla francoske revolucije in svojih prvih ideologov. Najzgovornejši dokaz za to, da meščanski razred zapušča kulturo, so kresovi in grmade, na katerih je zgorelo vse, kar je človeški duh najglobljega in najplemenitejšega domislil. In tako je prišla vrsta na proletariat, da zgrabi baklo, ki razsvetljuje temo, in jo ponese v nove svetove. Mi smo dediči vse dosedanje kulture, dediči vsega tistega, kar je bilo velikega ustvarjenega doslej in to kulturo bomo razvili dalje, kakor nam uka-

zujejo železni zakoni zgodovinskega razvoja. Delavski razred se kot avantgarda delovnega ljudstva bori za podružbljanje proizvodnih sredstev, za brezrazredno družbo, za družbo, v kateri ne bo izkoriščevalcev in ne izkoriščanih. Bori se za to človeštvo v najboljšem pomenu besede, bori se za človeka. Če pravi nemški filozof Friderik Nietzsche, da je današnji človek most od človeka k nadčloveku, moramo reči mi, da je šele most od živali k človeku. Prav zato imata naša borba in naša kultura, ki jo kolektivno ustvarjamo v Svobodi, občečloveški značaj. To je treba enkrat za vselej poudariti, kajti samo borba za boljšega človeka nas opravičuje, da smemo in moramo zahtevati žrtve, ki padajo na naši poti navzgor, da smemo in moramo zahtevati vse tisto, kar je potrebno, da se že enkrat konča barbarska doba človeštva, da prestopimo prag, ki vodi iz predzgodovinske dobe v zgodovino.⁷

Borbeni govor je imel tudi Alojz Sedej iz Ljubljane, ki je zahteval politično svobodo in napovedal da »ta množica, ki je tukaj zbrana, bo storila smrt današnjemu družbenemu redu«. Zahteval je amnestijo političnih kaznjencev ter ukinitve zakona o zaščiti države. Postavil je tudi zahtevo po drugačni državni ureditvi, razpustu Narodne skupščine in po razpisu novih volitev. Ta nastop Sedeja je tudi oblast ocenila kot protidržaven in hujskaški in zoper družbeni red.

Govoril je tudi dr. Živko Topalović, ki je imel sicer govor politične vsebine, katerega prvenstveni namen je bil pripraviti prisotne, da bi navdušeno sprejeli predlog o ponovni ustanovitvi socialistične stranke, ki jo je tudi prepovedala šestojanuarska kraljevovojaška diktatura januarja leta 1929. Na začetku govora je napadel režim dr. Milana Stojadinovića, misleč da bo s tem potegnil množico za sabo. Ko pa je omenil, da bodo v novo socialistično stranko »blagohotno sprejeti tudi naši bratje z levece«, je povzročil negotovanje in ogorčenje med občinstvom, ki mu ni pustilo nadaljevati.

Že na dopoldanskem sestanku, ki so ga imeli komunisti, so se dogovorili, da bodo zahtevali kot govornika Franca Leskoška, ki je bil takrat predsednik strokovne komisije in pri oblasteh še ni bil znan kot komunist. Množica je zahtevala njegov govor in vodstvo zborovanja se je moralo ukloniti tej soglasni zahtevi. Med drugim je Leskošek govoril o mednarodnem položaju, o boju za mir in zoper fašizem, za priznanje Sovjetske zveze ter za izboljšanje socialnih razmer delavstva, za svobodo tiska, za svobodo govora, za 40-urni delavnik. O »Svobodah« pa je de-

Sprevod po mestu

jal, da se v njih delavci izobražujejo v marksističnem duhu. Leskoškov govor je poslušalce tako razvnel, da niso mogli več zadrževati svojih čustev in so se od vsepovsod razlegali klici kot: »Živela enotna fronta delavskega ljudstva!«, »Živela Sovjetska zveza!«, »Živel Lenin!« in razne splošne zahteve kot amnestija političnih zapornikov, svoboda tiska, svoboda govora in podobno.

Po tem govoru je množica zahtevala še govor predstavnika jeseniške Enakosti.⁹ V njenem imenu je govoril Vencelj Perko. Vendar pa je vodstvo zleta že prej izključilo mikrofone in je Perko govoril brez njih. Govor je začela tudi Marija Vilhar kot predstavnica študentov, ni pa ga končala, ker so redarji prej prevrnili tribuno.

V kulturnem programu, ki je sledil, je združeni pevski zbor zapel nekaj delavskih pesmi: Delavski pozdrav, Oj, čujte delavskih množic korak, Bratje le k soncu, Mi hočemo pesmi...

SLOVENSKO ČASOPISJE O ZLETU

Zlet je vzbudil precej odmeva v časopisju in končno tudi reakcijo oblasti, ki je teden dni kasneje prepovedala in razpustila »Svobodo«, tako zvezo kot vse njene podružnice. »Slovenec«, uradni list Slovenske ljudske stranke, je bil v izjavah in komentarjih poln kritike, kar je razumljivo, glede na to, da je bil tedanji notranji minister Stojadinovićeve vlade dr. Anton Korošec, šef klerikalne SLS.

Že v ponedeljek, 8. julija, »Slovenec« za piše v rubriki »Domači odmevi«: »Dr. Topalovič napovedal ustanovitev marksistične stranke.« Pisec članka je posvetil največjo

pozornost nastopu dr. Živka Topalovića, predvsem pa tistemu delu, v katerem je nekaj besed posvetil tudi dr. Korošču, notranjemu ministru, za katerega je rekel, da pričakuje od njega delovno ljudstvo čimveč svobode. Poudaril je, da ni dovolj, če je prišel dr. Korošec iz internacije, če je še mnogo delovnih ljudi po zaporih. »Slovenec« je opozoril, da mu ni znano, da bi bil zaprt kakšen Topalovičev pristaš in da »noben drug pokret v državi, še celo pa ne v Sloveniji« ne uživa toliko svobode kot socialdemokrati.

Poudaril je, da se morajo zahvaliti prav Korošču, da lahko prirejajo shode, kakršni prej niso bili mogoči. »Slovenec« pa je navedel, da so zlet »izrabili skrajno levo orientirani marksisti« in da disciplina in red pri sprevedu nista bila na višku in pripomnil, da »bi prirediteljem nikakor ne škodovalo, če bi si teden dni prej ogledali vzoren red, ki je vladal pri evharističnem kongresu v Ljubljani«.¹⁰

V tem članku se je »Slovenec« postavil trdno v bran svojega voditelja dr. Korošca in očitno mu je poleg splošne kritike to edini namen, ker se poslužuje tudi neresničnih informacij. Tako je po pričevanjih udeležencev na zletu v Celju vladal vzoren red, pisec tega članka pa se ni niti prepričal o tem, ali pri »Svobodi« še deluje telovadna podzveza. Ostalo je namreč samo ime, podzveza pa je bila ukinjena z nastopom šestojanuarske diktature. Prav je imel »Slovenec« samo v tem, da je bilo na zletu malo pristašev dr. Topalovića.

Centrala »Svobode« je zahtevala v zvezi z neresnično informacijo o telovadni podzvezi popravek in ga tudi dosegla. Odmeve na zlet je objavila tudi »Delavska politika«. V član-

ku z dne 10. julija 1935 poroča, kako je o zletu pisala beograjska »Politika«. Ta je podala objektivno poročilo, omenja tudi delavce iz Zagreba, Sarajeva in Beograda, ki so se udeležili zleta. Celje opisuje kot mesto v znamenju rdeče barve, omenja tudi veliko število intelektualcev, književnikov in javnih delavcev, ki vodijo v okviru »Svobode« vse delavsko kulturno gibanje in ki so bili udeleženci tega zleta. Zanimivo je, da se poročevalec »Politike« čudi vzorni disciplini, ki je vladala na zletu. »Delavska politika« je komentirala ta članek kot primer pisanja, kakršnega ni mogoče pričakovati od slovenskega časopisja. V isti številki iz 10. julija »Delavska politika« pove tudi o razpustu telovadne podzveze »Svobode« pod naslovom »Slovenec ima slab spomin«.

Še na enem mestu odgovarja »Slovincu«, in sicer, kako je bil vesel, ko je slišal na zletu vzklikati nezrele mladeniče in kot naltolcevanje jemlje besede o maloštevilnih pristajih dr. Topalovića. To je bilo v skladu s takratnim stališčem slovenskih socialdemokratov, katerih glasilo je »Delavska politika« bila.

Poročila o zletu so objavili tudi »Glas naroda«, ki je bil glasilo frakcije gibanja dr. Marušičeve smeri v JNS in »Ljudska pravica«, legalni partijski list. »Ljudska pravica« je ta zlet ocenila kot »mejnik v življenju slovenskega delavstva, ki je ta dan po dolgem času mogočno manifestiralo za skupen nastop, za svobodo, za mir in napredek.«¹¹

RAZPUST »SVOBODE« IN ODMEV NA RAZPUST

Že teden dni po zletu je oblast pokazala svoj pravi obraz. Banska uprava je z odlokom 13. julija 1935 prepovedala delovanje »Svobode«, policija pa je zaprla precejšnje število udeležencev zleta. Z raznimi podtikanji so skušali razdvojiti delavske vrste, češ da so komunisti provocirali, zato je »Svoboda« razpuščena. V odloku o razpustu je tudi zapisano, da je prireditelj zavzela popolnoma protidržavni in komunistični značaj.

Kraljevska banska uprava Dravske banovine je izdala odločbo, s katero je bilo društvo »Svoboda«, delavsko kulturna in telovadna zveza Jugoslavije razpuščena »zaradi ravnanja zoper državni družbeni red in zaradi prekoračenja statutarne delokroga«. Razpuščena je bila centrala v Ljubljani ter tudi vse njene podružnice na ozemlju Dravske banovine. V odločbi je bilo navedeno, da je »Svoboda« iz svojega delokroga delovanja, ki je bil duševna in telesna vzgoja de-

lavstva, se začela usmerjati »na poseben podarek delavskega razreda in gojitev ekstremno socialističnih teženj, ki so prehajale že na komunistično polje«. To se je po mnenju kraljevske banske uprave Dravske banovine pokazalo na prireditvi 7. julija leta 1935 v Celju, ko je zavzela »popolnoma protidržavni in komunistični značaj«, čeprav je bila najavljena kot kulturni delavski dan. V odločbi o razpustu je navedeno tudi, da »obseg izgrediv pa kaže tudi, da je moralo biti delovanje društva in podružnic, ki so bile pri celjski prireditvi v velikem številu zastopane, že prej usmerjeno v tem pravcu, sicer bi v Celju do take kršitve državnega reda ne bilo moglo priti.«¹²

Že 16. julija je »Slovenec« objavil vest o razpustu »Svobode«, naslednji dan pa je izšel v njem članek, v katerem se posredno opravičuje za zlonamerno pisanje in ugotavlja, da to poročanje nikakor ni pripomoglo k temu odloku. Med drugim pa tudi ugotavlja, da nadalje čujemo iz vrst socialnih demokratov, da so razpust že nekaj časa pričakovali, ker so se v »Svobodo« vrinili mlajši, po večini ekstremni elementi, ki so oficijalnim socialistom nagajali, kar se je izkazalo pri zadnjem socialističnem zborovanju v Celju, da so starejši socialisti sami razpust »Svobode« v takih okoliščinah želeli in si sedaj oddahnili.¹³ Brez dvoma je ta vest pretirana, vendar brez kančka resnice gotovo ni. V razvoju zadnjih nekaj let delovanja »Svobode« se opazi vedno bolj zavzeto delovanje mladih, na komunističnih pozicijah stoječih ljudi, ki so zavzemali čedalje vidnejše položaje v delovanju Svobodnih podružnic. Konservativni socialdemokrati so držali v svojih rokah več ali manj samo Svobodino centralo v Ljubljani. Njihova neprilagodljivost in šibkost se izvrstno ilustrira v sporu s podružnico na Jesenicah. Kljub temu ne bi mogli trditi, da so si socialdemokrati želeli razpust »Svobode«.

»Delavska politika« kot uradni list socialdemokratov je javno distancirala »Svobodo« od poteka zleta, češ da ni kot organizacija naročila niti enega govornika, ki je imel politični govor, da nima niti najmanjše zveze s konferenco, ki je bila dopoldne (tu mislijo) konferenco socialdemokratov, saj je bil sestanek komunistov tajen na skritem mestu ob Savinji), ogromna množica ljudi, ki so prišli na zlet, ni imela nič skupnega z nekaj desetini plačanih in najetih provokatorjev. Delavci namreč niso imeli niti najmanjšega namena demonstrirati proti državi, »Svobode« pa očitek protidržavnosti ne more zadeti.¹⁴ »Slovenec« je to opravičilo takoj iz-

Delavski prapori na zborovalnem prostoru

rabil kot dokaz o svoji trditvi o želji socialdemokratov po razpustitvi društva.¹⁵

Drugi meščanski časniki so več ali manj objektivno poročali o zletu, vendar po odločbi o razpustu »Svobod« zleta niso omenjali razen »Slovenca«, ki je moral še nekajkrat popravljati svoje neresnične vesti, še zlasti v zvezi z Leskovškovim in Sedejevim govorom, ter liberalnega »Jutra«, ki se je neposredno strinjalo z razpustom.

Zanimiv je piker članek časnika »Pohod«¹⁶ pod naslovom »Celje-Bravo!«

»Ah, ti Celjani! Vedno in vedno jih je treba bičati. Ko je imelo narodno delavstvo svoj kongres v Celju, je bilo videti par zastav viseti raz hiš, 7. julija pa so zborovali tisoči Svobodašev v Celju. Mesto je bilo okrašeno z zastavami, da še nikdar tako, niti ob državnih praznikih. Na hiši Ljubljanske kreditne banke in na Glavnem trgu št. 16 smo

opazili celo hrvatske zastave v čast gostom. Mesto je bilo torej okrašeno kot še nikdar, na čast gostom, ki so vzklikali »Živela sovjetska Jugoslavija! Živela sovjetska Rusija! Živijo Ljenin (čeprav je že umrl). Dol z vladom! itd. Za hišo, v kateri bivajo, pa niso našli besede. Bravo Celjani! Ostanete pač vedno isti 'Celjani'. Družnost!«¹⁷

Zanimivo pa je, da o celjskem zletu niso objavili nobene vesti liberalni »Slovenski Narod«, socialistični »Ljudski glas«, klerikalni list »Straža v viharju« in »Obrtni vestnik.«

POMEN ZLETA

Revolucionarnost množice, ki se je zbrala 7. julija 1935 v Celju, je presenetila tako uradne prireditelje socialdemokrate pa tudi komuniste. Pokazala je, da vsi pritiski šesto-

januarske diktature in nevzdržni socialni položaj delavstva niso pokopali revolucionarnosti delavskega razreda. Nasprotno: pokazalo se je, da je borbenost in pripravljenost rušiti buržoazni družbeni red večja kot kdajkoli prej. Partija je bila pripravljena prevzeti vodstvo in revolucionarnost pravilno usmeriti. Komunisti so se pred zletom zavedali, da v Celju ne smejo nastopiti s preveč bojevitimi komunističnimi gesli, da ne bi dajali s tem režimu povoda za represalije.

Za komuniste naj bi zlet pomenil uveljavitev, izrabili pa naj bi ga kot demonstracijo proti fašizmu in za začetek uresničevanja sklepov splitskega plenuma Centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije z dne 9. in 10. junija 1935. Ta plenum je sprejel sklep o ustanovitvi Ljudske fronte. Stojadinovičev režim je že od začetka pokazal, kam se bo v bodočnosti usmeril, Stojadinovič sam pa ni nikoli niti najmanj skrival svojega občudovanja do fašistične Italije, še bolj pa do nacistične Nemčije in obeh diktatorjev. Delavskemu razredu pa je bilo jasno, kaj pomeni fašizem za demokracijo, kar lepo prikaže članek Rudolfa Golouha v reviji »Svoboda« leta 1934: »Fašizem ni ideja, ni program, ni težnja k višjemu, popolnejšemu, fašizem je golo nasilje in oblastijeljnost. On bi se mogel izčrpati zgolj v eksploataciji lastnega naroda, v plenjenju že ustvarjene narodne in državne imovine, če ne bi bil primoran, v svrhu ohranitve svoje moči neprestano razburkavati neuko maso in deklasirane elemente iz propadajočega meščanstva in zbeganega intelektualstva s topim poveljevanjem lastnega naroda in njegove misije. To pa mora končno privedi do kolektivne psihoze, do besnega sovraštva do drugih narodov, do nacionalne megalomanije, do tega, kar je potem le nujna in logična posledica take primitivne politike: do vojne. Da: fašizem je vojna!¹⁸

Slovensko delavstvo se je torej prav na celjskem zletu opredelilo proti fašizmu in za enotno fronto proti njemu. V naslednjih letih se je množična Ljudska fronta krepila in dosegla svoj vrh v aprilu 1941. leta z ustanovitvijo Protiimperialistične, kasneje Osvobodilne fronte.

Celjski zlet leta 1935 ni bil le veličastna kulturna manifestacija ob 15-letnici zveze delavskih kulturnih društev »Svoboda«, am-

pak izbruh revolucionarne zavesti slovenskega delavskega razreda in drugih delovnih slojev. Izrazil je voljo za enotno fronto proti porajajočemu se fašizmu v Jugoslaviji. Ta izbruh je toliko pomembnejši, ker je sledil letom prisilnega molka in brezpravja delavskega razreda. Kljub brezobzirnemu terorju šestojanuarske diktature je sprožil vzpon borbenega poleta slovenskega ljudstva, ki ga niso mogli več zadušiti še tako težki udarci komunistični partiji. Celjski zlet pomeni začetek Ljudske fronte pri nas, ki je postala dragocena podlaga Osvobodilni fronti v trenutku, ko se je Komunistična partija usposobila za svojo zgodovinsko vlogo v narodno-osvobodilni borbi in socialistični revoluciji.¹⁹

OPOMBE

1. Delavska politika, 7. julij 1935. — 2. Miha Marinko, Politično poročilo CK KPS na II. kongresu KP Slovenije, II. kongres KPS, Cankarjeva založba, Ljubljana 1948, str. 39. — 3. Prav tam, str. 40. — 4. Prav tam, str. 45. — 5. Delavec, 10. maj 1935 — 6. Dr. France Kresal, Oris gospodarskega razvoja Slovenije in ekonomski položaj delavstva 1918—1941, Delavsko gibanje v Sloveniji 1918—1941, Murska Sobota, str. 107. — 7. Bogo Teply, Govor o pomenu delavske kulture (7. julij 1935), 40-letnica zleta Svobod, str. 68, 69, ponatis iz revije »Svoboda« 1935/julij, avgust. — 8. Miha Marinko, Komunistična partija v Sloveniji prva leta šestojanuarske diktature in zlet Svobod v Celju, Komunist, 2. junij 1975, št. 23. — 9. Jeseniška podružnica »Svobode« je bila po letu 1930 oziroma 1931 skoraj povsem v rokah komunistov. Centrala »Svobode« je leta 1933 razpustila jeseniško podružnico in zaplenila vse njeno imetje, češ da je vzrok za to komunistična miselnost, ki vlada v Svobodi na Jesenicah. Leta 1934 so na Jesenicah ustanovili novo delavsko kulturno društvo »Enakost«, katere idejni in umetniški vodja je bil pisatelj Tone Čufar. Člani jeseniške »Enakosti« so se v velikem številu udeležili zleta »Svobod« v Celju. — 10. Slovenec, 8. julij 1935. — 11. Ljudska pravica, 20. julij 1935. — 12. Odločba o razpustu »Svobode«, ki jo je 13. julija 1935 izdala Kraljevska banska uprava dravske banovine (II/2 No. 361/57), ZA CK ZKS. — 13. Slovenec, 17. julij 1935. — 14. Delavska politika, 17. julij 1935. — 15. Slovenec, 19. julij 1935. — 16. Pohod, glasilo pokreta nacionalistov; izhajalo od 10. septembra 1932 do 18. decembra 1937. — 17. Pohod, 3. avgust 1935. — 18. Svoboda, januar 1934. — 19. Miha Marinko, Začetek vzpona ljudsko-frontnega gibanja, Komunist, 26. maj 1975, št. 21.